

В научной статье «История политики Европейского Союза в сфере борьбы с преступностью» автор анализирует историю политики ЕС в сфере борьбы с преступностью, исследует процесс ее возникновения и выделяет ее основные этапы.

Ключевые слова: Европейский Союз, преступность, борьба с преступностью.

Koshevarov V.P.

HISTORY OF EUROPEAN UNION'S POLICY IN THE SPHERE OF FIGHT AGAINST CRIME

In the scientific article "History of European Union's policy in the sphere of fight against crime" author analyses history of EU's policy in the sphere of fight against crime, researches its appearance process and determines its main periods.

Keywords: European Union, policy in the sphere of fight against crime.

Марисюк К.Б.

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВУ ПОЛІТИКУ У СФЕРІ МАЙНОВИХ ПОКАРАНЬ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ЗА ЛИТОВСЬКИМИ СТАТУТАМИ

УДК 323.2:343(091)

Вивчення найвизначніших досягнень вітчизняного та зарубіжного правотворення сприяє не лише заповненню прогалин у відповідних науках, а й створює підґрунтя для подальшого вдосконалення правової системи України. Саме тому важко применшувати роль та значення досліджень у цій сфері.

Одним з найбільш проблемних та найменш вивчених періодів у історії держави і права України можна вважати період перебування українських земель під владою Литви та Польщі.

Не зважаючи на здавалось би доволі велику кількість публікацій у цій сфері, серед яких особливо варто виділити праці В. Гончаренка, Ф. Леонтовіча, А. Сурілова, деякі питання до сьогодні взагалі не піддавались ґрунтовному вивченню. Одним з них можна назвати питання кримінально-правової політики у сфері майнових покарань на українських землях за Литовськими статутами. На заповнення цієї прогалини й орієнтоване запропоноване дослідження.

Упродовж 60 років XVI ст. литовський уряд тричі здійснював кодифікацію права, результатом якої стали три Литовські статuti: 1529 р. ("Старий"), 1566 р. ("Волинський") і 1588 р. ("Новий"). Як вірно зазначає П. Фріс, Литовські статuti, окрім місцевих звичаєвих положень, у ролі джерела використовували також і поточне законодавство, судові постанови, німецьке, польське, римське право та звичаєве право України, Литви, Польщі [10, с.46].

І Литовський статут, ухвалений у вересні 1529 р., складався з 13 розділів і 264 артикулів. Розділи статуту поділялися на статті (артикули). Вважається, що спершу в статуті було 244 (або 245) статей, у 30-х роках XVI ст. до нього внесли доповнення і редакційні правки. У результаті кількість статей збільшилася до 283 [9, с.51].

У перших трьох розділах було зібрано, в основному, норми державного права та принципи положення інших галузей права, в четвертому та п'ятому – шлюбно-сімейне та спадкове, в шостому – процесуальне, в сьомому – кримінальне, у восьмому – земельне, в дев'ятому – лісове та мисливське, в десятому – цивільне, в одинадцятому, дванадцятому і тринадцятому – кримінальне та процесуальне право [2, с.66].

У 30-40-х роках XVI ст. у Великому князівстві Литовському сталися значні соціально-політичні зміни. Починаючи з 1544 р. шляхта на кожному сеймі наполегливо вимагала внести в її інтересах зміни до чинного статуту. Проект було затверджено на засіданні сейму 1554 р., а чинності новий статут набув із 1566 р.

Другий Литовський статут 1566 р. поділявся на 14 розділів і 367 артикулів (за М. Чубатим – 368 статей [11, с.100]). Розділ перший, другий, третій регулювали норми державного права, розділ четвертий було присвячено судустрою, розділи з п'ятого по десятий – приватному праву, нарешті, розділи з одинадцятого по чотирнадцятий регулювали кримінальне та процесуальне право [2, с.66].

Згідно з привілесом Люблінської унії 1569 р., Другий Литовський статут зберігав силу чинного законодавства на від'єднаних від Великого князівства Литовського та інкорпорованих до Корони Польської українських землях, де з плином часу дістав напівофіційну назву Волинського статуту (або волинського права). Усупереч указівкам низки сеймових постанов, Волинський статут жодного разу не був надрукований і поширювався лише у рукописних копіях [8, с.111].

На Варшавському сеймі 1578 р. до Литовського статуту 1566 р. було внесено доповнення під назвою “Поправы статутовыя на соймъ варшавскомъ ухваленыя и постановленыя”. Серед внесених артикулів були і ті, що стосувалися покарання за недоведене обвинувачення [5, с.12].

Робота над III Литовським статутом уможливила подальший розвиток правової системи Великого князівства Литовського. Статут 1588 р. складався з 14 розділів, які налічували 488 артикулів (за І. Терлюком – 487 статей [8, с.112]). За словами М. Чубатого, якщо взяти до уваги систему всієї третьої редакції, то в порівнянні з попередніми вона стоїть далеко вище, а його укладення свідчить про високу правничу ерудицію авторів [11, с.101].

Литовські статuti залишалися найавторитетнішим джерелом діючого права в Україні в добу Української Гетьманської держави XVII—XVIII ст. Вони стали джерелом усіх кодифікаційних проєктів XVIII - початку XIX ст. і продовжували діяти в лівобережних і правобережних губерніях України аж до 1840—1842 рр., коли на останні було поширене російське законодавство [3, с.118].

У статутах Великого князівства Литовського для позначення покарання використовувалося кілька термінів: “кара”, “страга” тощо. Мета покарання була різною: ізоляція злочинця, відшкодування потерпілому заподіяної йому шкоди за рахунок злочинця, заподіяння злочинцю шкоди. Проте головною метою при цьому було залякування, про що свідчать дедалі зростаюча жорстокість і болочість покарання (особливо смертної кари), а також публічність його виконання. Як сказано у грамоті великого князя Литовського 1522 р., залякування у писаному праві необхідне для попередження злочинів, утримання свавільних людей від злочинної поведінки і збереження у доброму стані всієї держави [1, с.246].

Як результат сказаного вище, у Литовських статутах передбачалась розроблена система покарань, яка, на відміну від закріпленої у нормативних актах Київської Русі-України, знала велику кількість жорстоких мученицьких покарань [10, с.46]. Тим не менше, як і раніше чи не найбільш розробленою та дієвою залишається система майнових покарань.

Система майнових покарань, що складалася в Литовській державі, в узагальненому вигляді мала такий вигляд:

1) Головщина. Це грошовий штраф “за голову убитого” (тобто за вбивство), який сплачувався, крім основного покарання, сім’ї або родичам убитого [4, с.86]. Головщина вважалася додатковим покаранням. Так, відповідно до III Литовського статуту, “коли б людина простого звання убила іншу людину такого самого простого звання, нешляхтича, тоді... сторона обвинувачена смертю карається. А й головщина з його рухомого майна за станом убитого виплачена має бути тому, кому по праву належатиме”.

Головщину платили близьким убитого лише тоді, коли траплялося порушення приватного права. Її немає, наприклад, при вбивстві у двобої, в який вбитий вступив добровільно, хоч двобій був кримінально караним.

Розмір головщини залежав від стану убитого. За вбивство шляхтича рівний йому сплачував 100 коп грошей головщини родині вбитого і стільки ж “вини” великому князю, тоді як “простий хлоп” піддавався смертній карі [3, с.119], за вїйта, бурмістра – 60 коп грошей, за ремісника або міщанина таких міст, що мали магдебурзьке право, – 30 коп грошей, за “тяглову людину” – 24 коп грошей та ін [1, с.247].

Залежно від властивостей вбитих і обставин злочину головщину можна було подвоїти або потроїти, наприклад, за вбивство жінок і урядовців плата стягувалась у подвійному розмірі, а у випадку “важкого вбивства” – у потрійному. За головщину відповідали поручителі, якщо злочинець втік, а після його смерті – спадкоємці. Її застосовували зазвичай паралельно зі смертною карою. Цим, на думку Я. Падох, вона відрізнялась від польської “glówszczyzny”, яка застосовувалась факультативно замість смертної кари [6, с.46].

2) Нав’язка. Грошовим штрафом, що призначався за заподіяння по-ранення, побоїв, за незначну крадіжку, вчинену вперше, була так звана нав’язка. Вона могла бути як основною, так і додатковою мірою покарання. Статути детально регламентували випадки призначення нав’язки та її розмір [1, с.247].

Нав’язка, як твердив Я. Падох, виникла з перев’язки, тобто звороту коштів перев’язання рани, лікарів і ліків. З часом нав’язка стала платою за рани і побої, зневагу честі і обмеження волі, а подеколи навіть за пошкодження майна [6, с.46].

Розмір нав’язки залежав від стану потерпілого. Розмір шляхетської нав’язки, за словами П. Захарченка, становив 12 руб [2, с.70].

Крім грошових виплат, які часто вимірювались вартістю пошкодженого чи знищеного майна, нав’язка могла виражатись і у виді “натуральних свідчень” (“грабеж з навезкою отдати, то есть коня конем, вола волом навезати”) [6, с.46].

3) Гвалт. Це була плата в першу чергу за пошкодження майна, яка сплачувалась лише потерпілим. Сама назва цього покарання підкреслює карний момент у посяганні на майно, бо звичайне посягання, без насильства і умислу, містилось у межах цивільного права.

Для визначення розміру гвалту існували точно визначені тарифи цін тварин, господарських продуктів і іншого добра [6, с.47]. За твердженням П. Захарченка, це були спеціальні штрафні санкції в розмірі 2 руб. грошей; шляхетський же гвалт становив 12 руб [2, с.70].

4) Вина. Це грошова кара, яка сплачувалась потерпілому або великому князеві за різного роду пошкодження майна [6, с.47], в першу чергу – за особливо тяжкі злочини і надходила до державної скарбниці [2, с.70].

5) Заклад. Це один із способів забезпечення виконання вироку. Він полягав в особистій домовленості сторін чи спеціальному рішенні князя про обов’язковість штрафних санкцій у разі невиконання однією зі сторін судового рішення [2, 70]. На прохання потерпілого від злочину (в першу чергу – при шляхетських стосунках), великий князь видавав т.зв. заручний лист, з визначенням розміру заручної суми, яку винний був зобов’язаний сплатити. Зарука поділялась навпіл потерпілому, або його

спадкоємцеві, і державі. Розмір заруки становив до 10000 коп (молодий кінь коштував 2 копи). Злочинець, що не міг виконати зобов'язання щодо платежу, поневолювався для відроблення встановленої суми [6, с.47].

6) Шкода. Це відшкодування потерпілому від злочину [4, с.86] за подіяні матеріальні збитки. Встановлювалася судом індивідуально [2, с.71].

7) Зайняття і конфіскація майна. Деколи виступали як самостійні, але частіше як додаткові покарання. Найчастіше їх застосовували у поєднанні зі смертною карою або з втратою честі. Конфісковане майно слугувало для задоволення втрат та інших вимог потерпілого, а далі ставало власністю держави, чи радше – за феодалним правом – великого князя. Застосовувались, наприклад, за “ображение маестрату господарского”, тобто за образу великого князя, повстання проти князя, посягання на його здоров'я, у такому випадку конфіскація майна поєднувалася зі смертною карою винного [7, с.18].

У разі втрати честі за зраду, майно зрадника залишалось назавжди при господареві і ніколи вже не могло бути надане іншим особам. Воно, відповідно до закону, завжди мало свідчити про зраду власника майна [6, с.51].

Дуже часто застосовувалось зайняття майна злочинця, яке віддавали потерпілому для житку, аж поки злочинець не задовольнить усіх йому належних чи присуджених вимог. Близькі злочинця або його спадкоємці могли звільнити зайняте майно, задовольнивши вимоги потерпілого [6, с.51]. Характерною рисою системи покарань досліджуваного періоду була їх невизначеність. Часто право визначало вид покарання, а не його розмір. Це давало можливість суддям установлювати розмір покарання довільно, виходячи зі своїх особистих і класових інтересів [1, с.248].

З цього приводу А. Сурілов зазначав, що покарання за Литовськими статутами часто визначалось судовим вироком або у виключних випадках за взаємним погодженням між потерпілим і злочинцем [7, с.17-18].

Підсумовуючи викладене вище, варто зазначити, що кримінально-правовою політикою Литовської держави з-поміж іншого була спрямована на максимальний розвиток та практичне застосування майнових покарань, що можна пояснити як традиціями, закладеними ще з часів Київської Русі, так і бажанням отримати матеріальну вигоду від застосування кримінальних покарань. В той же час, зазначені вище покарання уже не є абсолютно домінуючими, співіснуючи з іншими видами покарань, в першу чергу – зі смертною карою та тілесними покараннями. Саме таке поєднання дає нам можливість стверджувати, що Литовські статuti зробили суттєвий поступальний крок у сфері покарань у порівнянні з Руською Правдою та іншими більш ранніми нормативно-правовими актами.

1. Гончаренко В. Право в українських землях під час їх перебування у складі Польщі, Литви і Речі Посполитої (кінець XIV – перша половина XVII ст.) / Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. – Т. 1. – Х.: Право, 2008. – 728 с.
2. Захарченко П. Історія держави і права України / П. Захарченко. – К.: Атіка, 2005. – 368 с.
3. Історія держави і права України. / За ред. А. Чайковського. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 512 с.
4. Кульчицький В., Тищик Б. Історія держави і права України / В. Кульчицький, Б. Тищик. – Львів: ЛНУ, 2000. – 402 с.
5. Леонтович Ф. Спорные вопросы по истории русско-литовского права / Ф. Леонтович. – С.-Петербург: Типография М. Стасюлевича, 1893. – 58 с.
6. Падох Я. Нарис історії українського карного права / Я. Падох. – Мюнхен: Видавництво “Молоде життя”, 1951. – 131 с.
7. Сурилов А. Общественно-политический строй Великого Княжества Литовського / А. Сурилов. – Кишинев: Кишиневский государственный университет, 1961. – 22 с.
8. Терлок І. Історія держави і права України (Доновітній час) / І. Терлок. – К.: Атіка, 2006. – 400 с.
9. Терлок І. Історія українського права від найдавніших часів до XVIII століття / І. Терлок. – Львів: Львівський інститут внутрішніх справ при НАВС України, 2003 – 156 с.
10. Фріс П. Нарис історії кримінально-правової політики України / П. Фріс. – К.: Атіка, 2005. – 124 с.
11. Чубатий М. Огляд історії українського права. Історія джерел та державного права / М. Чубатий. – Мюнхен; Київ: УЖД “Ноосфера”, 1994. – 220 с.

Марисюк К.Б.

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВУ ПОЛІТИКУ У СФЕРІ МАЙНОВИХ ПОКАРАНЬ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ЗА ЛИТОВСЬКИМИ СТАТУТАМИ

В статті автор досліджує майнові покарання, передбачені Литовськими статутами, а саме головщину, нав'язку, гвалт, вину, заклад, шкоду та конфіскацію майна. Проаналізовано їх суть, розміри та мету застосування. Окрім того, дано основну характеристику кримінально правової політики Литовської держави у сфері застосування майнових покарань, особливо на українських землях.

Ключові слова: кримінально-правова політика, майнові покарання, Литовські статuti.

Марисюк К.Б.

К ВОПРОСУ О УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ ПОЛИТИКЕ В СФЕРЕ ИМУЩЕСТВЕННЫХ НАКАЗАНИЙ НА УКРАИНСКИХ ЗЕМЛЯХ ЗА ЛИ- ТОВСКИМИ СТАТУТАМИ

В статье автор исследует имущественные наказания, предусмотренные Литовскими статутами, а именно головщину, навязку, вину, заклад, вред и конфискацию имущества. Проанализировано их сущность, размеры и цель применения. Кроме этого, дано основную характеристику уголовно-правовой политики

Литовского государства в сфере применения имущественных наказаний, особенно на украинских землях.

Ключевые слова: уголовно-правовая политика, имущественные наказания, Литовские статуты.

Marysyuk K.B.

TO THE QUESTION ABOUT CRIMINAL-LEGAL POLICY IN THE SPHERE OF PROPERTY PUNISHMENTS ON UKRAINIAN LANDS ACCORDING TO THE LITHUANIAN STATEMENTS

In article the property punishments provided by the Lithuanian Statutes, namely "golovshchyna", "navyazka", "gvalt", "vyna", "zaklad", "shkoda" and property confiscation are investigated. It is analyzed their essence, the sizes and the application purpose. The basic characteristic of a criminally-legal policy of the Lithuanian state in sphere of application of property punishments, especially on the Ukrainian earths is besides given.

Keywords: criminal-legal policy, property punishments, Lithuanian Statements.

Писарев В.Г.

ПРИЧИНИ МАРГІНАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ЕПОХУ ВІДРОДЖЕННЯ ТА НОВОГО ЧАСУ

УДК 316.624.2(091)

Постановка проблеми. Початком корінних змін у співвідношенні "людина – суспільство" стала епоха Відродження. Характерним для неї стали видатні досягнення у різних галузях науки. Це епоха, котра потребувала повизни і котра породила цю новизну в усьому. "Світогляд людини, в історичну добу, яку звичайно називають "новітньою", – підкреслює англійський вчений Б. Рассел, даючи характеристику цієї епохи, – значно відрізняється від світогляду, притаманного добі середньовіччя. Найголовніше те, що знижувався авторитет церкви і дедалі зростав авторитет науки – з цими двома змінами пов'язані всі інші". Глибину, багатство та розмаїття наукової думки цього періоду можна уявити назвавши імена видатних представників цього періоду: Микола Кузанський, Леонардо да Вінчі, Мішель Монтень, Джордано Бруно, Томазо Кампанелла та ін.

Аналіз досліджень даної проблеми. Вітчизняні розробки проблеми маргінальної особистості спираються на загальнофілософський аналіз феномена особистості, її життєдіяльності, об'єктивних і суб'єктивних факторів самореалізації, самоствердження. Саме ці аспекти стали предметом дослідження К. Абульханової-Славської, В. Андрущенко, С. Батеніна, С. Бистрицького, Л. Буєвої, І. Ватіна, Г. Волинки, С. Головахи, Л. Губерського, С. Железова, А. Здравомислова, Р. Карпінської, Л. Когана, В. Малахова, М. Михальченка, В. Москаленко, І. Надольного, І. Резвицького, Л. Сохань, В. Струтинського, В. Шановського, В. Шинкарука та інших.